

Yritysten kilpailukyky

on parantunut tuottavuuden kasvaessa

Nykymaailmassa yritykset hakevat parempaa kilpailukykyä ja kannattavuutta ennen kaikkea työn tuottavuutta kohottamalla. Suomessa tämä on onnistunutkin hyvin monilla toimialoilla – jopa niin, että ollaan aivan maailman kärkijoukossa. Tämän jälkeen tuottavuuden nopea kasvattaminen entisiin keinoihin on vaikeaa.

Mika Maliranta
Tutkimuspäällikkö
ETLA
mika.maliranta@etla.fi

Pekka Ylä-Anttila
Tutkimusjohtaja
ETLA
pekka.yla-anttila@etla.fi

Kansantalouden kilpailukykyä on paras arvioida siltä kannalta, kuinka hyvän elintason se pystyy kansalaisilleen tarjoamaan. Elintaso puolestaan riippuu ennen kaikkea työn tuottavuuden tasosta. Se on siis pitkän aikavälin talouspolitiikan onnistuneisuuden paras yksittäinen mittari. Nopea tuottavuuden kasvu puolestaan takaa sen, että elintaso kohoaa myös jatkossa.

Mika Maliranta ja Pekka Ylä-Anttila korostavat artikkelissaan, että Suomen pääsy tuottavuustasossa monilla aloilla jo maailman eturintamaan asettaa uusia haasteita myös talouspolitiikalle.

Kansantalouden tasolla näyttäytyvä tuottavuus luodaan suurimmaksi osaksi yrityksissä. Yritykset kilpailevat markkinoilla, eivät kansantaloudet. Kansantaloudet tai maat kuitenkin kilpailevat keskenään yritysten sijaintipaikkoina ja pyrkivät tarjoamaan houkuttelevan toimintaympäristön menestyville yrityksille. Globalisaation seurauksena ja osana

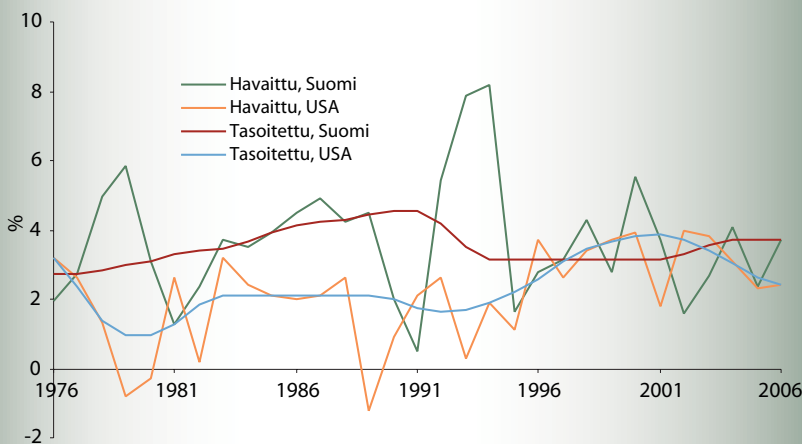
sitä tämä sijaintipaikkakilpailu on voimistunut.

Yritykset tavoittelevat ennen kaikkea korkeaa kannattavuutta, ja kannattavuus onkin yritysten kilpailukyvyn paras mittari. Tuottavuus on sen kenties tärkein tekijä. Tuotteiden ja työn hinta määräytyy markkinoilla, ja niihin yksittäinen yritys joutuu yleensä sopeutumaan.

Tuottavuuteen yritykset voivat sen sijaan vaikuttaa helpommin. Kun yritysten tuottavuuden taso on korkea, siitä hyötyvät kuluttajat alhaisten hintojen, työntekijät korkeiden palkkojen sekä yrityksen omistajat hyvän kannattavuuden ja suurten tuottojen kautta.

Lopputuote- ja tuotannontekijämarkkinoiden tiiviimpi yhdentymisen – glo-

Kuva 1. Työn tuottavuuden kasvu Suomessa ja USA:n yrityksissä vuosina 1976–2006.¹

Lähde: Kansantalouden tilinpito, Bureau of Labor Statistics, omat laskelmat.

balisaatio – merkitsee sitä, että hintatasot lähentyvät kansainvälisesti toisiaan. Kun lisäksi valuuttakurssipolitiikan käyttäminen vientihintojen nostamiseen on poissuljettu, tuottavuudesta on tullut entistä tärkeämpi kilpailukytekijä – tarkastelimme sitten kansantaloutta, toimialoja tai yrityksiä. Tuottavuuden tason ja sen kasvun taustalla on luonnollisesti teknologinen kehitys ja innovaatiot, mutta usein myös toimintatapojen ja yritysrakenteiden muutokset.

Kilpailukykyarviot perustuvat kansainvälisiin vertailuihin – erityisen mielenkiintoisia ovat naapurimaat ja keskeiset kauppakumppanit. Kun vertailu tehdään sektori- tai toimialatasolla, saadaan tarkempi kuva talouden kilpailukykyyn suhteellisista vahvuuksista ja heikkouksista. Ongelmana on, että tuottavuuden tason luotettava vertaaminen maiden välillä on äärimmäisen vaikeaa, kuten viime

aikoina käyty keskustelu erityisesti eräiden palvelualojen tuottavuudesta osoittaa (Lankinen 2005). Tuottavuuskehityksen seuraaminen on erittäin tärkeää. Tästä vallitsee suuri yksimielisyys. Sekä hyvinvoinnin, sijaintipaikkana kilpailukykyisen kansantalouden että näitä tavoitteita edistävän talouspolitiikan kannalta on välttämätöntä tuottaa mahdollisimman tarkkaa tietoa tuottavuuskehityksestä ja erityisesti tuottavuuden tasosta.

Yrityssektorin tuottavuuden kehitys

Kuvio 1 kuvaa Suomen koko yrityssektorin työn tuottavuuden kasvua viimeisten kolmenkymmenen vuoden ajalta ja vertaa sitä Yhdysvaltoihin. Vertailukohde on tärkeä, sillä viime vuosien keskustelussa Eurooppaa ja yksittäisiä maita on useimmiten verrattu juuri Yhdysvaltoihin, jonka talouden menestyminen on perustunut tuottavuuskasvun nopeutumiseen.

Keskittyminen yrityssektoriin on hyödyllistä kahdesta syystä. Ensiksikin tällainen tarkastelu antaa tietoa yritysten kilpailukykyyn keskeisestä tekijästä yli ajan. Toiseksi julkisen sektorin tuotta-

Suomen tuottavuuskasvu on ollut kansainvälisessä vertailussa jo pitkään erittäin nopeaa.

vuuden mittausta on erittäin epäluotettavaa ja harhoille altista erityisesti maiden välisissä vertailuissa. Tässä tarkastelussa on jätetty sivuun lisäksi maatalous, kiinteistöjen omistaminen sekä rahoitus- ja vakuutus toiminta. Näistä varsinkin kaksi jälkimmäistä sektoria ovat työn tuottavuuden mittauksen kannalta erityisen ongelmallisia (ks. esim. Pohjola 2007).

Kuviosta nähdään ainakin neljä tärkeää seikkaa. Ensiksikin kasvulukujen vuosittainen vaihtelu on ollut suurta. Tästä syystä kuvioon on piirretty ns. tasoitetut sarjat, jotka antavat paremman kuvan kasvun trendeistä. Tässä on käytetty epälineaarista ja ei-parametrista menetelmää, jonka pitäisi tunnistaa käännekohdat paremmin kuin monet muut käytössä olevat menetelmät. Sopivan tasoitusmenetelmän valinta ei kuitenkaan ole yksiviivaista. Sen vuoksi on hyvin tärkeää näyttää myös alkuperäinen tasoittamaton sarja, jotta kukin voi itse silmämääräisesti arvioida tasoituksen perusteltavuutta.

Toiseksi Suomessa tuottavuuden kasvu on ollut viime vuosina samaa luokkaa kuin 1970-luvulla. Näin siitä huolimatta, että vielä 1970-luvulla Suomi oli jälkiagrariin yhteiskunta, jonka tuottavuuden lähtötaso oli alhainen. Ns. perässätuulijan etua hyödyntäen sen oli silloin helppo saavuttaa nopea tuottavuuden kasvu. On myös väitetty, ettei työn tuottavuuden kasvu välttämättä ollut tuolloin kovin kestäväällä pohjalla, koska se saavutettiin paljolti mittavien investoin-

¹ Vuoden 2006 luvut ovat arvioita, jotka Yhdysvaltojen kohdalta on saatu käyttämällä kolmen ensimmäisen vuosineljänneksen keskiarvoa. Suomelle on käytetty Conference Boardin esittämää arvioita koko Suomen kansantalouden työn tuottavuuden kasvusta, joka lienee hyvin varovainen arvio yrityssektorin kasvusta.

Tuottavuusvertailujen ongelmia

Palvelualojen tuottavuustulosten vaihteluun on useita syitä. Aineisto-ongelma lienee tärkein. Joissakin tutkimuksissa nojaututaan eri maiden tilinpitoaineistoihin. Tämän aineistolähteen ongelmat tällaisessa tarkoituksessa on tiedetty jo pitkään. Tuottavuustutkimuksen tunnetuimpiin nimiin lukeutuva Bart van Ark Groningenin yliopistosta totesi jo vuonna 1993 seikkaperäisen aineistoanalyysin johtopäätöksenä, että yritys- ja toimipaikka-aineistot soveltuvat toimialoitteisiin maiden välisiin tuottavuusvertailuihin paremmin kuin kansalliset tilinpitoaineistot (van Ark 1993).

Tähän on kaksi syytä. Tilinpitoaineistoissa tuotanto- ja työpanoslukuja ei ole useinkaan laskettu johdonmukaisesti. Yritys- ja toimipaikka-aineistot ovat tässä suhteessa parempia, koska tuotos- ja panosluvut on kerätty samassa kyselyssä samoista tuotantoyksiköistä. Näiden primääriaineistojen toinen etu on siinä, että ne sisältävät hyvin yksityiskohtaista tietoa tuotannosta sekä tuotantokustannusten eri eristä. Tämän ansiosta lukujen vertailtavuutta maiden välillä voidaan arvioida ja tarvittaessa korjata.

Tilinpitoaineistojen ongelmat näyttävät olevan erityisen suuret palvelualojen tuottavuusvertailuissa. Yritysaineistoihin pohjautuva EU:n tilastovirasto Eurostatin harmonisoitu rakennetilasto (Structural Business Statistics) tarjoaa kuitenkin lupaavan vaihtoehdon huolellisiin tuottavuusvertailuihin myös palvelualoilla.

tien avulla (Pohjola 1996). Nyt on siis päästy samanlaiseen kasvuun vähemmällä investoinneilla.

Kolmanneksi, markkinatalous tuli Suomeen varsinaisesti vasta 1980-luvulla, mikä aiheutti kuviossa nähtävän tuottavuuskasvun väliaikaisen kiihtymisen. Kyse oli ”luovasta tuhosta” eli tehottomien yritysten ja toimipaikkojen häviämisestä ja resursien siirtymisestä tuottavampiin toimipaikkoihin. Tämä kehitys oli voimakkaimmillaan ennen lamaa ja sitä on seikkaperäisesti selvitetty yritysaineistoihin pohjautuvilla tuottavuusanalyysillä (Maliranta 2003).

Neljänneksi tasoitetut sarjat kertovat, että Suomen tuottavuuden kasvu on ollut 1990-luvun puolivälin jälkeen samaa luokkaa kuin Yhdysvalloissa, jonka viimeaikaisia kasvulukuja on ollut tapana kiitellä sekä akateemisissa että ei-akateemisissa tuottavuuskeskustelussa. Kuvio antaa viitteellistä evidenssiä

siitä, että Yhdysvaltojen tuottavuuden kasvu olisi hieman hii-pumassa. Monta tuottavuusraporttia ehtii kuitenkin valmistua ennen kuin tästä asiasta saa kunnollisen varmuuden.

Eräissä viimeaikaisissa puheenvuoroissa on huomautettu siitä, että Suomessa työn tuottavuuden kasvu ei kiihtynyt 1990-luvun jälkipuoliskolla (Pohjola 2007). Kuvio 1 antaa ilmeisen selityksen tälle: Suomen tuottavuuden kasvu oli jo valmiiksi erittäin nopeaa. Jotta Suomi olisi pystynyt pitämään tuottavuuskasvueron samansuuruisena esimerkiksi Yhdysvaltoihin nähden, Suomen työn tuottavuuden vuosikasvun olisi pitänyt olla noin kaksi prosenttiyksikköä toteutunutta nopeampaa vuosina 1995–2006. Tämä puolestaan olisi tarkoittanut sitä, että työn tuottavuuden taso olisi nykyisin noin neljänneksen korkeampi.

Tällaista tuottavuuden tasoa voi arvioida sitä taustaa vasten, että Conference Boardin tuoreimpien arvioiden mukaan Suomen kansantalouden työn tuottavuus on nyt vain 10 prosenttia Yhdysvaltoja alhaisemmalla tasolla (van Ark ja Fosler 2007). Ruotsi, Saksa ja Ranska ovat muutaman prosentin päässä. Yrityssektorin osalta tilanne saattaa olla Suomen kannalta vielä myönteisempi. Keskeinen kysymys on, olisiko esimerkiksi tietojen viestintäteknologiaa tehokkaammin hyödyntämällä voitu kiihdyttää tuottavuuskasvua toteutunuttakin nopeammaksi.

Seuraavassa esitämme joitakin uusia laskelmia yrityssektorin tuottavuuden tasosta. Niiden perusteella voidaan arvioida, missä tuottavuutemme nyt olisikaan, jos suomalaiset yritykset olisivat kyetneet huimaan tuottavuuden kiihdytykseen. Keskitymme seuraavassa kahteen tärkeään sektoriin: teollisuuteen ja kauppaan.

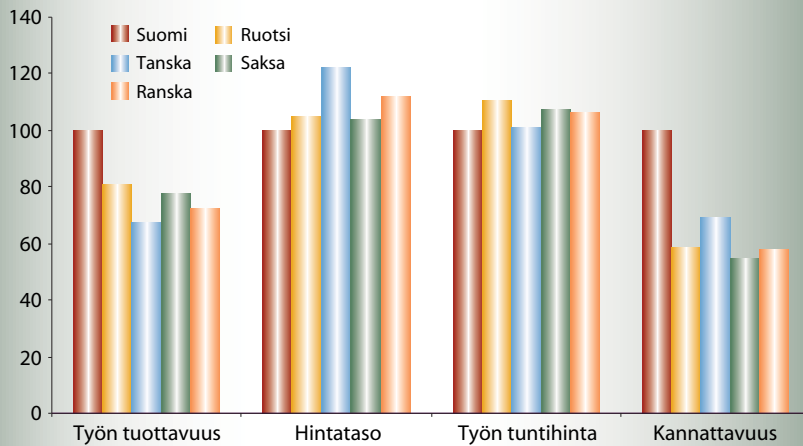
Yritysten tuottavuuden ja kannattavuuden tasovertilau – erityistarkastelussa teollisuus ja kauppa

Nykyisin vallitsee suuri yksimielisyys siitä, että teollisuudessa Suomen tuottavuuden taso on ollut kansainvälisesti vertailun korkea jo pitkään. Se on yhtäpitävästi todettu useissa laskelmissa vuosien mittaan (ks. esim. Maliranta 1996). Sen sijaan palvelualojen tuottavuuden tasosta on saatu väliillä hyvin ristiriitaisia tietoja (Kaitila, Mankinen ja Nikula 2006).

Eurostatin harmonisoidusta rakennetilastosta saadaan tuottavuusvertailuihin toistaiseksi luotettavin aineisto, jota hyödyntäen esitämme seuraavassa eräitä alustavia maiden välisiä vertailuja vuodelta 2004. Vertailtavina ovat työn tuottavuus (arvonlisäys vertailukelpoisin hinnoin / per työtunti), hintataso², työn tuntihinta ((palkka + sotu) / työtunti) ja kannattavuus

² Hintatasot on mitattu EU:n KLEMS-hankkeessa laskettujen toimialakoh-
taisten bruttotuotannon ostovoimapariteettien avulla.

Kuvio 2. Yritysten tuottavuuden ja kilpailukyyn vertailua, Suomi=100, teollisuus, vuosi 2004.

Lähde: Structural Business Statistics, Eurstat (arvonlisäys ja työlliset); Labor costs survey, Eurostat 2004 (tehty työaika); EUKLEMS-tietokanta, www.euklems.net (hintataso).

(käyttökate / arvonlisäys = 1-(palkka + sotu)/arvonlisäys). Muita maita verrataan suhteessa Suomeen, jonka tasoa kuvaa lukuarvo 100.

Kuvio 2 vahvistaa aikaisemman näkemysen siitä, että Suomen työn tuottavuuden taso on teollisuudessa sangen korkea kilpailijamaihin nähden. Kuviosta nähdään, että yritysten erittäin hyvä kilpailukyky (so. kannattavuus) perustuu ennen kaikkea hyvään työn tuottavuuteen. Työn hinta on hieman alempi kuin muissa maissa (mikä parantaa suhteellista kannattavuutta), mutta toisaalta tuotannon hintataso on myös jonkin verran matalampi (mikä heikentää suhteellista kannattavuutta). Ongelma lienee se, että tuottavuuden kasvu ja taso vaihtelee suuresti toimialoittain. Metsäteollisuus on puolestaan hyvä esimerkki siitä, että tuotannon hinnan lasku saattaa johtaa heikkoon kannattavuuteen ja kilpailukykyyn. Hintojen laskun kompensoiminen edellyttäisi poikkeuksellisen nopeaa tuottavuuden kasvua. Tieto- ja viestintäklusterissa tämä on ollut mahdollista, paperiteollisuudessa ei.

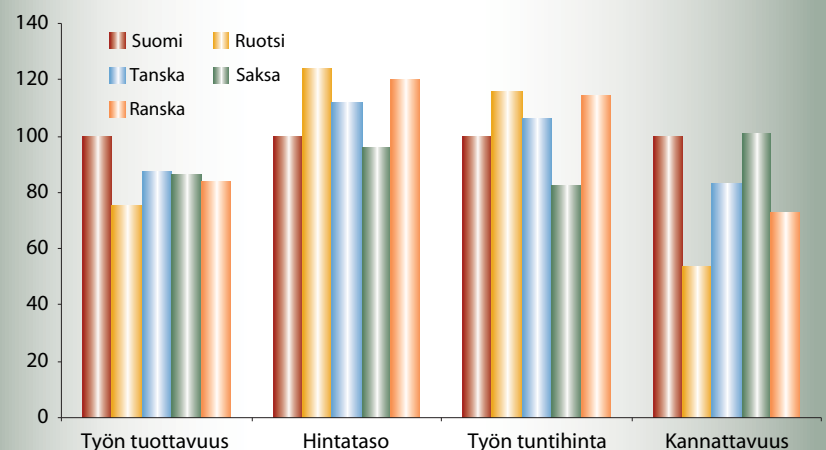
Kuvion 3 mukaan myös Suomen (tuku- ja vähittäis-)kauppa menestyy hy-

vin työn tuottavuuden vertailussa Tanskan, Saksan, Ranskan ja varsinkin Ruotsin kanssa. Näiltä osin tulokset ovat linjassa Timmerin ja Ypman (2006) kanssa. Tuossa tutkimuksessa havaittiin lisäksi, että vuonna 2002 Suomessa kaupan tuottavuuden taso oli 16 prosenttia korkeampi kuin Yhdysvalloissa.

Kuvio 3 täydentää aikaisempaa tietämystä näyttämällä sen, missä määrin kaupan tuottavuus on mennyt suhteellisesti ottaen kannattavuuteen (omistajille) ja missä määrin palkkoihin (työntekijöille) tai hintoihin (kuluttajille). Suhteelliset tasot vaihtelevat enemmän kuin teollisuudessa. Nähdään, että kaupan kannattavuus on yhtä hyvä kuin Saksassa ja parempi kuin muissa maissa. Saksassa hyvä kannattavuus tulee alhaisesta työn hinnasta pikemminkin kuin hyvästä työn tuottavuudesta. Suomen työn hinta on vertailujoukon keskiluokkaa.

Edellä esitetyt työn tuottavuuden tasovertailut antavat viitteitä siitä, että Suomen yrityssektori on sangen tehokas ja kilpailukykyinen. Työn tuottavuuden korkea taso on seuraus pitkään jatkuneesta nopeasta tuottavuuden kasvusta. Alhainen tuottavuuden taso antoi aluksi nopealle kasvulle hyvät mahdollisuudet, mutta kiinnikuromisvara on ainakin olennaiselta osin nyt jo käytetty. Suomi on, jos ei aivan eturintamassa, niin ainakin sen läheisessä tuntumassa. Jos Suomen tuottavuuden kasvu jatkuisi selvästi nopeampana kuin eturintaman maissa

Kuvio 3. Yritysten tuottavuuden ja kilpailukyyn vertailua, Suomi=100, kauppa, vuosi 2004.

Lähteet: Structural Business Statistics, Eurostat (arvonlisäys ja työlliset); Labor Costs survey, Eurostat 2004 (tehty työaika palkansaajaa kohti); EUKLEMS-tietokanta, www.euklems.net (hintataso).

Hyvä työn tuottavuus on tärkein tekijä Suomen teollisuuden hyvässä kilpailukyvyssä ja kannattavuudessa.

(esim. Yhdysvalloissa), merkitsisi se lopulta sitä, että Suomi siirtäisi tuottavuuden kansainvälistä eturintamaa eteenpäin aivan yksin.

Johtopäätöksiä

Tuottavuuden kasvattaminen on asetettu yhdeksi talouspolitiikan tärkeimmistä tavoitteista, sillä se on väestön vanhen tuessa ja työpanoksen supistuessa ainoa keino ylläpitää hyvinvoinnin kasvua. Vähemmän on pohdittu sitä, mistä tuo tuottavuuskasvu tulee.

Edellä esitetyn perusteella tuottavuuden nopean kasvattamisen haaste on ehkä paljonkin suurempi kuin olemme ajatelleet. Yrityssektorin tuottavuuden taso on jo lähellä maailman kärkeä, eikä meillä enää ole jäljessä tulevan etuun perustuvaa mahdollisuutta sen kasvattamiseen. Olemme useilla aloilla ilmeisesti siirtyneet tuottavuuden eturintamaan.

Monien palvelualojen kilpailukykyä on pidetty heikkona matalan tuottavuuden johdosta. Uusimman tiedon perusteella osoittautuu kuitenkin, että esimerkiksi kaupan tuottavuus on Suomessa aivan kansainvälistä kärkeä. Jos olemme palveluissakin – kuten suuressa osassa teollisuutta – lähellä tuottavuuden eturintamaa, on tuottavuuden nopea kasvattaminen entisin keinoin vaikeaa. Tulevan tuottavuuskasvun kannalta palvelusektori on kuitenkin avainasemassa jo senkin vuoksi, että sen osuus kokonaistuotannosta on kasvamassa samaan

aikaan, kun teollisuuden osuus pienentyy.

Talouspolitiikalle – mukaan lukien työmarkkina-, kilpailu- ja innovaatiopolitiikka – asettuu entistäkin haastavampi tehtävä. Vaikka yrityssektorin tuottavuuden taso kokonaisuudessaan on korkea, on ilmeistä, että toimialojen välillä on suuria eroja. Poliitiikan on oltava erilaista sen mukaan miten lähellä teknologian ja tuottavuuden eturintamaa ollaan – samanlainen politiikka ei sovi kaikille aloille (Bartelsman 2005). Mitä lähempänä eturintamaa ollaan, sitä enemmän korostuvat kokeilu, oikeanlaiset kannustimet, uudet yritykset, yritysjohtajien ja yritysten valikoituminen, nopeasti solmittavat (ja tarvittaessa purettavat) vuoro vaikutussuhteet sekä aineettomat investoinnit (Acemoglu, Aghion ja Zilibotti 2006). Markkinoiden toimivuus ja kilpailu ovat tärkeitä. Tällaiseen tuottavuus- ja teknologiarintamaa eteenpäin työntävään yritystoimintaan sekä sitä edistävään politiikkaan liittyy luonnollisesti suuria riskejä. Myös tähän olisi politiikkasä varauduttava.

Kilpailukyky politiikassa on tärkeää kiinnittää huomiota huipputeknologiaan ja –yrityksiin. On kuitenkin myös syytä muistaa, että kilpailukyvyyn ja tuottavuuden kannalta olennaisia muutoksia tapahtuu eturintaman takanakin. Itse asiassa merkittävä osa toimialan tuottavuuskasvusta tulee siitä, että tuotannon tekijät siirtyvät kaikkein tehottomimmista yksiköistä keskinkertaisiin ja sitä parempiin. Siksi myös tämänkaltaista rakennemuutosta tulisi politiikalla edistää. Juuri nyt, kun toimipaikkakohtaiset tuottavuuserot perinteisten alojen sisällä näyttävät kasvaneen, tämä voisi olla olennainen toimialojen tuottavuuden ja kilpailukyvyyn kasvattamisen lähde.

Tuottavuuskasvua lisäävän politiikan näkökulmasta olisi tärkeää kyetä mahdollisimman tarkoin mittaamaan ja tulkitsemaan sekä tuottavuuden tasoa ja että muutoksia. Olisi tiedettävä, millä

aloilla olemme tuottavuuskärjessä ja millä aloilla jäljessä. Edeltävä tarkastelu ja Suomessa viime aikoina käyty keskustelu osoittavat, että tietämyksessämme on ilmeisesti edelleen melkoisia puutteita. ■

KIRJALLISUUS

Acemoglu, D. & Aghion, P. & Zilibotti, F. (2006), Distance to Frontier, Selection, and Economic Growth, *Journal of the European Economic Association*, 4, 37–74.

Bartelsman, E. (2005), Poliittikatoimenpiteitä teknologisen eturintaman saavuttamiseksi ja siellä pysymiseksi, teoksessa Hyytinen, A. & Rouvinen, P. (toim.), Mistä talouskasvu syntyy?, 297–318), ETLA B 214, Helsinki: Taloustieto Oy.

Kaitila, V. & Mankinen, R. & Nikula, N. (2006), Yksityisten palvelualojen kansainvälinen tuottavuusvertailu, ETLA Keskusteluaiheita No. 1043.

Lankinen, H. (2005), Toisin kuin valtioneuvoston selvitys väittää: Suomen hotelli- ja ravintola-alan työn tuottavuus kestää vertailun, *Kansantaloudellinen aikakauskirja*, 101, 518–522.

Maliranta, M. (1996), Suomen tehdasteollisuuden tuottavuus; kansainvälinen tasovertilu, *Tilastokeskus, Tutkimuksia* 215.

Maliranta, M. (2003), *Micro Level Dynamics of Productivity Growth. An Empirical Analysis of the Great Leap in Finnish Manufacturing Productivity in 1975–2000*. ETLA A 38, Helsinki: ETLA.

Pohjola, M. (1996), Tehoton pääoma. Uusi näkökulma taloutemme ongelmiin, Porvoo: WSOY.

Pohjola, M. (2007), Työn tuottavuuden kehitys ja siihen vaikuttavat tekijät, Valtiovarainministeriö, julkaisematon käsikirjoitus, 5.3.2007. http://www.vm.fi/vm/fi/04_julkaisut_ja_asiakirjat/03_muut_asiakirjat/20070315_Tyoentu/name.jsp

Timmer, M. P. & Ypma, G. (2006), *Productivity Levels in Distributive Trades: A New ICOP Dataset for OECD Countries*, University of Groningen, Groningen Growth and Development Centre, Research Memorandum GD-83.

van Ark, B. (1993), *International Comparisons of Output and Productivity: Manufacturing Productivity Performance of Ten Countries from 1950 to 1990*, University of Groningen, Groningen Growth and Development Centre, Monograph Series No. 1.

van Ark, B. & Fosler, G. (2007), Is ICT's Contribution to Productivity Growth Peaking? The Conference Board, Executive Action Series No. 224.